

Nederland: wennen aan een lager groeipad

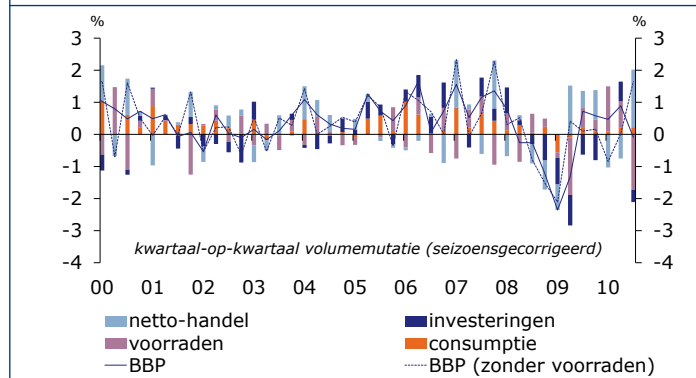
De economie krabbelt in 2010 op uit een diepe recessie. Na een economische krimp van bijna 4% in 2009 neemt het reële BBP in 2010 naar verwachting met gemiddeld $1\frac{3}{4}\%$ toe. Dit is niet genoeg om het productieniveau weer te tillen tot het niveau van voor de crisis. De Nederlandse economie profiteert in 2010 van de groeiende vraag uit het buitenland en van de stimuleringsmaatregelen van de overheid. De consument laat vooralsnog op zich wachten en er wordt maar in beperkte mate geïnvesteerd. In de periode 2012-2016 valt de reële BBP-groei, met naar verwachting gemiddeld $1\frac{1}{2}\%$, lager uit dan in 2010. Hier zijn onder meer de afvlakkende wereldhandelsgroei en de forse bezuinigingsmaatregelen van de Nederlandse overheid debet aan. Deze bezuinigingen spelen bovendien de consument parten. In de komende jaren komt de gemiddelde groei naar verwachting lager uit dan wat potentieel mogelijk is en veel lager dan we in de jaren voor de crisis gewend waren.

Auteurs Ruth van de Belt
Anke Struijs

Economisch herstel verliest aan kracht

In navolging van de afvlakkende groei van het wereldhandelsvolume verloor ook het economisch herstel in Nederland na het tweede kwartaal aan kracht. Terwijl de groei in het tweede kwartaal van 2010 nog 0,9% bedroeg ten opzichte van het kwartaal ervoor, kromp het volume van de economie in het derde kwartaal met 0,1% (k-o-k) (*figuur 29*). De krimp in het derde kwartaal betekent echter niet dat we aan de vooravond staan van een nieuwe recessie. Het herstel na een financiële crisis verloopt doorgaans traag en hobbelig. Dat de kwartaal-op-kwartaalgroei nu negatief uitpakt, komt vooral doordat bedrijven in het derde kwartaal veel minder hebben geïnvesteerd in voorraden. Op die voorraden was tijdens de crisis fors ingeteerd. In de eerste helft van 2010 werden de voorraden weer aangevuld en dat zorgde voor een positieve vraagimpuls en economische groei. Zonder het effect van de voorraadopbouw zouden de groeicijfers er in het tweede en derde kwartaal heel anders hebben uitgezien (*figuur 29*). In het derde kwartaal zou het volume van het BBP dan met bijna 2% zijn gegroeid ten opzichte van het vorige kwartaal, terwijl in het tweede kwartaal het BBP-volume dan nauwelijks zou zijn toegenomen.

Figuur 29: Economisch herstel vertraagt

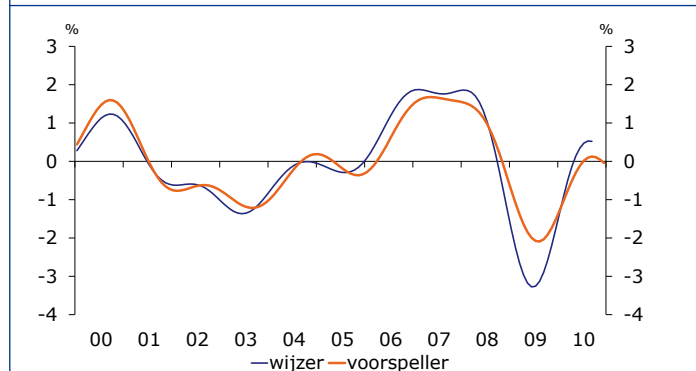
Bron: CBS

Van het negatieve voorraadeffect in het derde kwartaal merkt de 'gewone man' nauwelijks iets. Die laatste gaf in het derde kwartaal juist meer uit, vooral aan duurzame consumptiegoederen zoals auto's en elektronica. Het volume van de consumptie nam in het derde kwartaal toe met 0,1% ten opzichte van het tweede kwartaal. Bedrijven investeerden in het derde kwartaal juist ruim 2% minder dan een kwartaal eerder, terwijl er in het tweede kwartaal nog sprake was van een forse toename van het investeringsvolume.

De groeivertraging in de tweede helft van 2010 was voorspeld door de Rabobank conjunctuurindicator aan de hand van voorlopende indicatoren als kredietverlening, consumentenvertrouwen, lange rente, orderontvangst in de industrie en de Duitse IFO-index (figuur 30). Voor de komende maanden wijst de indicator op een verdere vertraging van het economische herstel. Aan het eind van 2010 ligt de economische groei in Nederland volgens de conjunctuurindicator beneden trend en dat blijft naar verwachting zo in 2011. Naar schatting komt de reële BBP-groei in 2011, met gemiddeld 1½%, dan ook lager uit dan in 2010 1¾%.

De economische krimp in het derde kwartaal doet de angst toenemen voor de gevreesde dubbele dip. Conform de economische definitie van een recessie staan we daar, met een negatieve kwartaal-op-kwartaalgroei, al met één been in. Volgens die definitie spreken we immers van een recessie wanneer de groei twee kwartalen op rij negatief is ten opzichte van een kwartaal eerder. Daarbij past de kanttekening dat, met groeipercentages rond de nul, een percentage net daaronder weinig anders zegt dan een percentage net erboven. Het betekent ook dat de kans op nóg een kwartaal met een negatieve groei ten opzichte van het vorige niet onwaarschijnlijk is. De basisraming gaat echter uit van een gematigde, maar positieve kwartaal-op-kwartaalgroei.

Figuur 30: Conjunctuurindicator wijst op afname groei

Bron: Rabobank

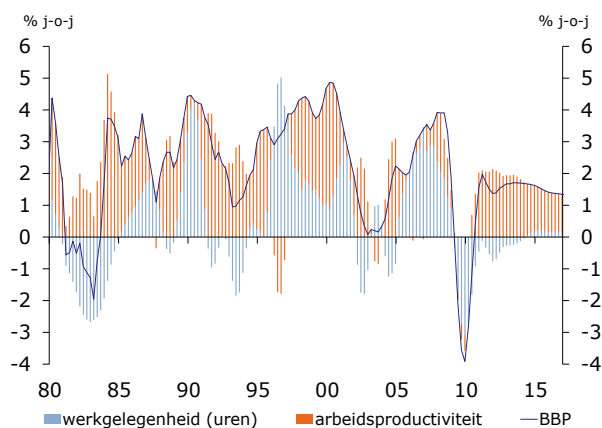
Box 5: Minder mensen, minder groei

De Grote Recessie van 2009 laat haar sporen na, zelfs lang nadat de groei weer is teruggekeerd. In het crisisjaar kwam de economie abrupt tot stilstand, maar de stijging van de werkloosheid was beperkt. Daardoor nam ook de arbeidsproductiviteit fors af (figuur 31). Er werd immers veel minder geproduceerd, terwijl er toch relatief veel mensen aan het werk bleven. Doordat de economie zich inmiddels aan het herstellen is en de werkloosheid zich lijkt te stabiliseren op het huidige niveau, neemt de arbeidsproductiviteit weer iets toe. Maar onder meer door het lage niveau van de investeringen is de productiviteitsgroei laag. Technologische vooruitgang zorgde in de afgelopen jaren voor een stevige toename van de arbeidsproductiviteit. Daarvoor waren soms forse investeringen nodig.

De toename van de arbeidsproductiviteit is een van de factoren die bepaalt hoeveel we als land nu en in de toekomst kunnen produceren: de potentiële groei. Een andere bepalende factor is de (potentiële) beroepsbevolking oftewel het aantal mensen dat kan werken. Indien alle overige omstandigheden, zoals de participatiegraad, gelijk blijven dan groeit de beroepsbevolking door de vergrijzing minder snel en neemt deze in de

toekomst zelfs af. In combinatie met een beperkte stijging van de arbeidsproductiviteit betekent dit dat de potentiële groei in de toekomst lager is dan we gewend waren. Dat wil niet zeggen dat we per persoon in de toekomst minder welvaart zullen kennen. De bevolking krimpt op lange termijn immers ook. De economie als geheel zal echter wel minder snel groeien.

Figuur 31: Bijdrage van de werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit aan de BBP-groei

Bron: Rabobank

De littekens van de Grote Recessie blijven ook in de jaren na 2011 zichtbaar. Wereldwijd kampen overheden met grote begrotingstekorten en de noodzakelijke bezuinigingsmaatregelen zetten de consumptie onder druk, waardoor het wereldhandelsvolume afvlakt. Na een stevige gemiddelde krimp van het investeringsvolume in 2009 en 2010 is er in 2011 en daarna naar verwachting nauwelijks sprake van inhaalgroei. Hierdoor duurt het lang voordat de achterstand die in 2009 en 2010 is opgelopen, is goedge maakt (zie ook box 5). De gemiddelde jaarlijkse groei van de omvang van de Nederlandse economie in de periode 2012-2016 is naar verwachting dan ook veel lager dan in de jaren voorafgaand aan de crisis en komt naar schatting uit op gemiddeld 1½%.

Handelsmotor schakelt een tandje terug

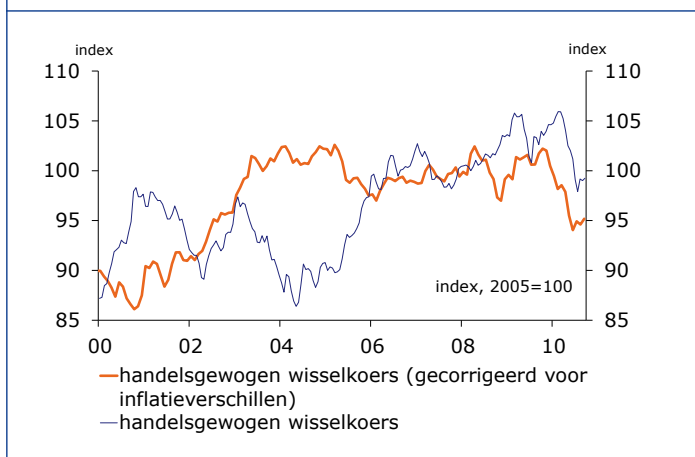
Sinds de tweede helft van 2009 is de uitvoer de motor achter het economisch herstel. Het uitvoervolume nam in de eerste helft van dit jaar, door een wereldwijde toename van de vraag naar goederen, met gemiddeld ruim 10% toe ten opzichte van een jaar eerder. Nederlandse exporteurs profiteerden bovendien van de daling van de euro ten opzichte van de valuta van onze handelspartners. De handelsgewogen wisselkoers (gecorrigeerd voor inflatieverschillen) daalde in de eerste zes maanden van dit jaar met ruim 6%, om daarna weer iets toe te nemen (figuur 32). De komende tijd neemt het tempo van de groei van het wereldhandelsvolume naar verwachting af, waardoor ook het uitvoervolume minder snel zal toenemen. Dat neemt niet weg dat

het uitvoervolume in 2010 naar verwachting toch nog sterk toeneemt, met 9½%, ten opzichte van 2009. In 2011 is de volumestijging met naar schatting gemiddeld 4¾% veel minder groot. Door het opnieuw opbouwen van voorraden in de eerste helft van 2010 en de sterke groei van de wederuitvoer is ook het invoervolume fors toegenomen. In 2010 bedraagt de stijging naar verwachting gemiddeld 10%. In 2011 is de stijging van het invoervolume een stuk kleiner dan een jaar eerder en ook lager dan de groei van het uitvoervolume: 3¾%. Daarmee ligt de groei van het in- en uitvoervolume in 2011 net iets onder het langjarig gemiddelde. In de jaren 2012-2016 komt daarin nauwelijks verandering. De reële uitvoer laat in die periode een gemiddelde jaarlijkse groei zien van naar verwachting zo'n 4½%, terwijl het invoervolume naar verwachting met 4% stijgt.

Weinig reden voor nieuwe investeringen

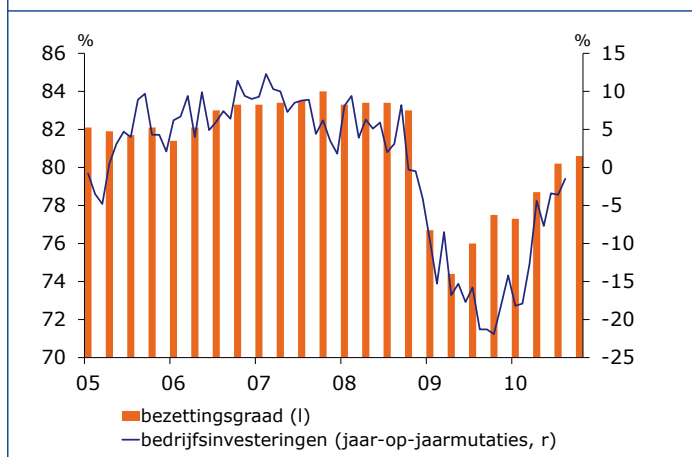
Dankzij de sinds het voorjaar 2009 groeiende wereldwijde vraag naar goederen wisten ondernemers in de industrie hun productie weer op te voeren. Machines die tijdens de recessie stil stonden, werden weer opgestart om aan die groeiende vraag te voldoen. Toch blijft een groot gedeelte van de productiecapaciteit nog altijd onbenut (figuur 33). In september hadden bedrijven in de industrie iets meer dan 80% van de beschikbare productiecapaciteit in gebruik, weliswaar een forse verbetering ten opzichte van april 2009 (75%), maar nog altijd lager dan het langjarig gemiddelde. Er is dan ook weinig behoefte aan uitbreidingsinvesteringen. Dat wordt nog eens versterkt door de afnemende groei van het wereldhandelsvolume en de terughoudende consument (zie verderop). De vooruitzichten voor de toekomstige productie zijn daardoor maar matig positief. Ondanks een gunstig investeringsklimaat (de rente is relatief laag) neemt het investeringsvolume in 2010 naar verwachting verder af met gemiddeld 5% ten opzichte van een jaar eerder. In 2011 groeit het volume van de investeringen naar schatting met gemiddeld 2¾%. Met een gemid-

Figuur 32: Goedkope euro stuwt uitvoer

Bron: BIS

Figuur 33: Bezettingsgraad nog altijd laag

Bron: CBS

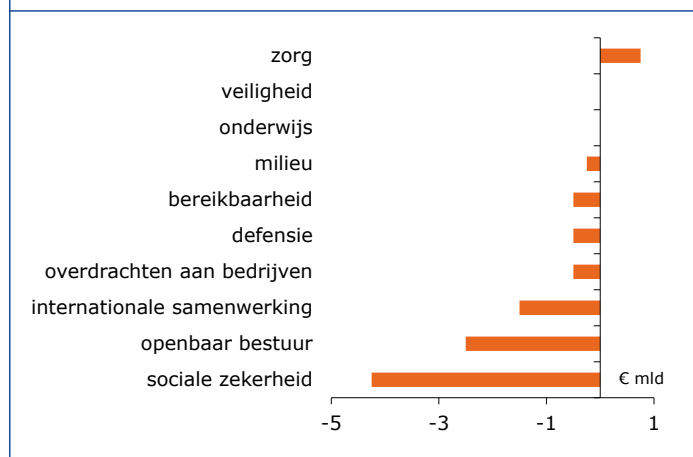
delde jaarlijkse groei van 3¼% in de jaren 2012-2016 is het volume van de investeringen in 2016 bij lange na nog niet terug op het niveau van voor de crisis.

Kabinet zet stap in de goede richting

Door de Grote Recessie zijn de overheidsfinanciën uit het lood geslagen, maar ook zonder crisis waren de overheidsfinanciën op termijn niet houdbaar geweest. Door de ontgroening, vergrijzing en de stijgende levensverwachting zijn de collectieve voorzieningen in hun huidige vorm in de toekomst onbetaalbaar. Financiële consolidatie is daarom noodzakelijk, vooral voor de solidariteit tussen generaties.

Deze boodschap is ook doorgedrongen in Den Haag. Uit de Miljoenennota die door het demissionaire kabinet op Prinsjesdag werd gepresenteerd en uit het regeerakkoord van het nieuwe kabinet blijkt dat de overheid de komende jaren een rem zet op haar uitgaven. In de periode 2011-2015 is het kabinet voornemens zo'n €18 miljard om te buigen. Met name besparingen op openbaar bestuur (€ 2,5 miljard), sociale zekerheid (€ 4,3 miljard) en internationale samenwerking (€ 1,9 miljard) moeten geld opleveren (figuur 34). Het begrotingstekort van de overheid loopt bij realisatie van de geplande ombuigingen naar verwachting terug van 6% BBP in 2010 naar 3¼% BBP aan het eind van 2016. Terwijl de overheidsschuld in dezelfde periode daalt van 66% naar 65% als gevolg van de stijging van het BBP (noemereffect). Enerzijds dient hierbij opgemerkt te worden dat het nog maar de vraag is of het kabinet de geplande besparingen daadwerkelijk kan realiseren in de komende kabinetsperiode. Doorgaans leveren bezuinigingen minder op dan van te voren gedacht. In het verleden hebben bijvoorbeeld meerdere kabinetten geprobeerd om het aantal ambtenaren te beperken, maar velen zijn daarin niet of slechts gedeeltelijk geslaagd. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld de EU-afdrachten alleen worden teruggebracht als andere lidstaten hiermee instemmen en dit is nog maar de vraag. Ander-

Figuur 34: Ombuigingen 2015 (prijzen 2010, mld euro's)

Bron: CPB

zijds is nog geen rekening gehouden met de terugbetaling van de steun aan banken. Dat zou juist kunnen zorgen voor een afname van de staatsschuld ten opzichte van de bovengenoemde verwachting.

Om het vergrijzingsprobleem te ondervangen wordt de pensioengerechtigde leeftijd per 1 januari 2020 verhoogd naar 66 jaar. Deze maatregel is echter niet afdoende. De pensioenleeftijd moet eerder en verder omhoog naar 67 jaar. Daarnaast moet deze zo snel mogelijk worden gekoppeld aan de resterende levensverwachting bij pensionering. Zo niet, dan zadelen wij latere generaties met een groot financieel probleem op. Ook gaat het kabinet sleutelen aan de zorg, maar desondanks wordt hier per saldo juist meer in plaats van minder aan uitgegeven. Het mes gaat weliswaar in de curatieve zorg, maar de uitgaven aan ouderenzorg worden juist verder opgeschroefd. En vanwege de vergrijzing zitten daar in de toekomst juist de grootste kostenstijgingen. Op lange termijn blijven de uitdagingen voor de overheid dan ook onverminderd groot.

De groei van het reële BBP komt als gevolg van de ombuigingen uit het regeerakkoord lager uit dan zonder die maatregelen. Dit wordt met name veroorzaakt doordat de consumptie, door een toename van de werkloosheid (zie verderop) en lastenverzwaringen, lager uitvalt dan in een scenario zonder bezuinigingen. Volgens een analyse van het CPB¹ daalt ook de koopkracht als gevolg van het regeerakkoord met gemiddeld ½%-punt per jaar in de periode 2011-2015.

Consument blijft spaarvarken spekken

Ondanks de gepresenteerde bezuinigingsplannen van het nieuwe kabinet heeft de consument meer vertrouwen in de toekomst. Het consumentenvertrouwen steeg in november naar -6, het hoogste niveau sinds januari 2010 (*figuur 35*). Over de toekomstige economische situatie zijn meer mensen optimistisch dan pessimistisch, maar een kleine meerderheid van de consumenten is nog steeds pessimistisch over de toekomstige eigen financiële situatie. Aan het verbeterde vertrouwen heeft de zekerheid over de bezuinigingsplannen van het nieuwe kabinet mogelijk bijgedragen. Aan de andere kant zijn er in de afgelopen periode ook nieuwe onzekerheden ontstaan, zoals over toekomstige pensioenuitkeringen. Op dit moment voeren sommige pensioenfondsen premieverhogingen door en/of wordt indexatie achterwege gelaten. Mocht dit niet afdoende zijn, dan is korting van de pensioenuitkering mogelijk een volgende stap. Deze onzekerheid kan het vertrouwen de komende tijd negatief beïnvloeden.

Consumenten geven al een aantal maanden op rij meer uit dan in dezelfde periode vorig jaar. In september steeg het consumptievolume met 1,5% jaar-op-jaar. Vooral aan duurzame goederen werd fors meer uitgegeven (5,6%). Voor 2010 voorzien we een geringe toename van de reële consumentenbestedingen met naar verwachting ¼%. De consument haakt dus nog niet aan. Integendeel, sinds het uitbreken van de crisis zien we een toename van de individuele spaarquote (beschikbaar inkomen

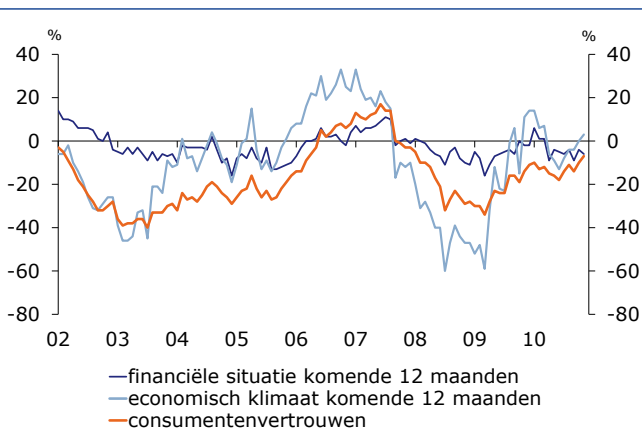
minus consumptieve bestedingen). Met andere woorden, consumenten sparen een groter deel van hun beschikbaar inkomen. Ook onze verwachtingen voor de middellange termijn zijn gematigd positief. Voor de periode 2012-2016 voorzien we een gemiddelde jaarlijkse toename van het consumptievolume met ¾%. De noodzakelijke bezuinigingsmaatregelen die de komende jaren genomen gaan worden zetten naar verwachting de individuele spaarquote en de consumptie onder druk. Door diverse lastenverzwaringen vermindert het beschikbaar inkomen van bepaalde groepen in de samenleving. Daarnaast spelen de negatieve werkgelegenheidseffecten die uitgaan van het nieuwe kabinetsbeleid (zie verderop) de consument mogelijk parten.

De arbeidsmarkt verbaast nog steeds

In het derde kwartaal kwam er opnieuw goed nieuws vanuit de arbeidsmarkt. Het seizoensgecorrigeerde werkloosheidspercentage daalde van 5,5% in juli naar 5,2% in oktober (figuur 36). Hoewel de daling in september met 2.000 personen veel minder groot was dan in de voorgaande maanden (gemiddeld ruim 6.000 personen), was dit toch positief nieuws. De beroepsbevolking steeg namelijk met 47.000 personen, terwijl de beroepsbevolking de afgelopen maanden nog met gemiddeld 2.000 personen afnam. Vooral onder jongeren en ouderen nam de belangstelling voor een baan toe. Naar verwachting komt het werkloosheidspercentage in 2010 uit op 5½% en daalt in 2011 naar 5¼%.

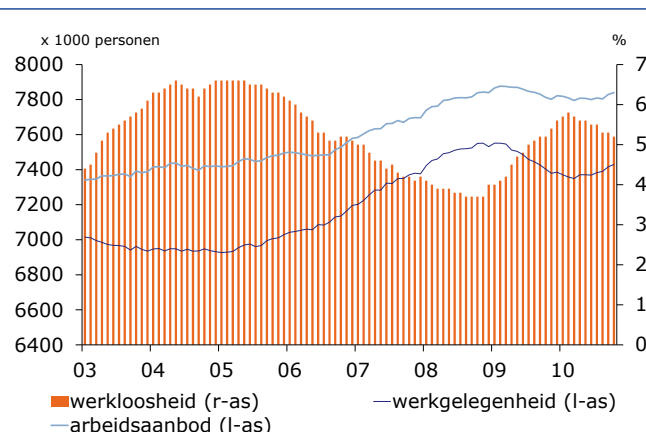
Op korte- en middellange termijn zorgen de bezuinigingsplannen van de overheid naar verwachting voor een daling van de werkgelegenheid. Hoewel er voor de verzorging van ouderen en gehandicapten arbeidsplaatsen bijkomen en er meer mensen aan de slag kunnen bij de politie, komen er veel meer banen te vervallen door beperking van de instroom bij sociale werkplaatsen en inkrimping van het

Figuur 35: Consumenten hebben meer vertrouwen

Bron: CBS

Figuur 36: Werkloosheid blijft dalen

Bron: CBS

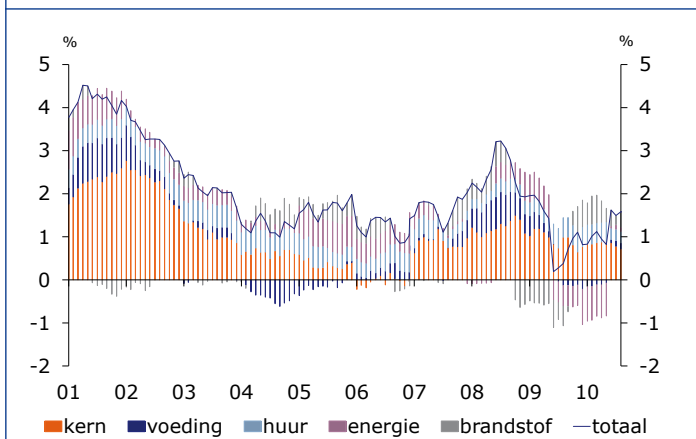

aantal ambtenaren en politici bij het Rijk en op provinciaal en regionaal niveau. Per saldo gaat het aantal (semi-)ambtenaren dan ook drastisch omlaag. Aangezien het tijd kost om de wijzigingen door te voeren, is de afname van de werkgelegenheid bij de overheid naar verwachting vooral in de laatste jaren van de kabinetsperiode geconcentreerd. Echter, niet alleen ambtenaren zullen gevolgen van de kabinetsplannen ondervinden. Door de bezuinigingsplannen van de overheid vermindert namelijk ook de vraag naar goederen en diensten, waardoor de werkgelegenheid in de particuliere sector naar verwachting ook terugloopt. Aan de andere kant neemt het arbeidsaanbod op de korte- en middellange termijn af door de vergrijzing. De potentiële beroepsbevolking daalt, doordat veel babyboomers de komende jaren stoppen met werken. Uit prognoses van de OECD blijkt dat de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder ten opzichte van de personen in de leeftijdsgroep van 15 tot en met 64 jaar naar verwachting stijgt van 29,3% in 2010 naar 34,8% in 2015. Met name in de overheids- en onderwijssectoren dreigt hierdoor arbeidskrapte te ontstaan. Voor de periode 2012-2016 voorzien we dat de werkloosheid gemiddeld uitkomt op 5½% van de beroepsbevolking.

Inflatie laag, maar wel boven nul

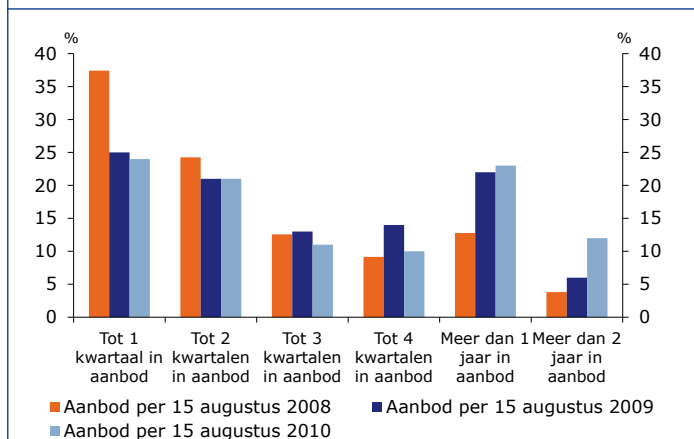
In oktober lagen de prijzen voor consumenten 1,6% hoger dan een jaar eerder (*figuur 37*). Het inflatietempo schommelt al sinds juli rond dit percentage, toen de geldontwaarding steeg van 0,8% naar 1,6%, voornamelijk door de halfjaarlijkse aanpassing van de energie- en gasprijzen. De kerninflatie (waarbij prijsveranderingen van voedsel en energie niet worden meegenomen) bedroeg in oktober ongeveer 1%. Dit cijfer reflecteert de huidige conjuncturele situatie, waarin de werkelijke productie lager is dan de potentiële productie en er weinig mogelijkheden voor producenten bestaan om prijzen te verhogen. In 2010 en 2011 komt de inflatie naar verwachting uit op een gemiddelde van 1¼%. Voor de periode 2012-2016 verwachten we per saldo een gematigde jaarlijkse stijging van het prijspeil met zo'n 1½%.

Figuur 37: Inflatie blijft gematigd

Bron: CBS, Rabobank

Figuur 38: Woningen staan langer te koop

Bron: NVM

Huizenprijs daalt licht volgend jaar

Na zes kwartalen op rij te zijn gedaald, namen de huizenprijzen in de loop van 2010 weer licht toe. Volgens de Prijsindex Bestaande Koopwoningen van het CBS/Kadaster bedroeg de huizenprijsstijging in het tweede en het derde kwartaal van dit jaar respectievelijk 0,3% en 0,1% op kwartaalbasis. Desondanks lag het gemiddelde prijsniveau in de eerste negen maanden van dit jaar 2,3% onder dat van een jaar geleden en circa 6% onder de piek in het derde kwartaal van 2008. Onze verwachting is dat de huizenprijzen in de resterende maanden van 2010 zullen stabiliseren. Op jaarbasis zullen de huizenprijzen dit jaar echter nog wel met 2% dalen als gevolg van de prijsdalingen van eind 2009 en begin 2010.

De huidige prijsontwikkelingen zijn echter gebaseerd op een historisch laag aantal transacties. Tegenvallende huizenverkopen zijn het resultaat van het flink verslechterde sentiment op de woningmarkt dat te wijten is aan de onzekerheid over het overheidsbeleid en de economische ontwikkelingen. Het aantal verkochte woningen stabiliseert momenteel rond het 12-maands gemiddelde van 130.000, 40% onder de piek van medio 2006. Halverwege het derde kwartaal van 2010 staat een huis gemiddeld 243 dagen te koop, ofwel iets meer dan acht maanden. Van de huizen die te koop staan, staat 12% van de huizen twee jaar of langer te koop, een verdubbeling ten opzichte van een jaar eerder (*figuur 38*).

Het aantal te koop staande woningen is sinds het derde kwartaal van 2008 met circa 44% toegenomen tot bijna 181.000 woningen in oktober van dit jaar. Bovendien staan de komende jaren in het teken van bezuinigingen en lastenverzwaringen, wat ten koste gaat van het besteedbaar inkomen van huishoudens. Dit betekent dat woningverkopers veelal genoodzaakt zullen zijn de verkoopprijs te verlagen om hun verkoopkansen te verhogen. De huizenprijzen zullen vooral hierdoor naar verwachting in 2011 een lichte daling laten zien van gemiddeld 1%. Dat dit niet meer dan een kleine daling is, wordt vooral verklaard door de lage rente en de stabiliserende werkloosheid. Daar staat tegenover dat de (inhaal-)vraag naar huizen qua transactieaantallen volgend jaar zal aantrekken mede dankzij het voornemen van het nieuwe kabinet om de koopwoningmarkt en daarmee ook de hypotheekrenteaftrek ongemoeid te laten. Mogelijk geeft deze (inhaal-)vraag de consumptie van duurzame goederen een tijdelijke impuls. Voor de jaren na 2011 verwachten we dan ook licht stijgende huizenprijzen.

Tot besluit

Na de vrije val begin 2009 heeft de Nederlandse economie weer vaste grond onder de voeten. De Nederlandse economie staat er relatief goed voor. Het overheidstekort is lager dan in veel andere landen, het werkloosheidspercentage is het laagste in de eurozone en de betalingsbalans is traditiegetrouw ijzersterk. Dit betekent echter niet dat we op onze lauweren kunnen rusten. Structurele hervormingen zijn noodzakelijk om deze positie te handhaven, de collectieve voorzieningen in de toekomst betaalbaar te houden en de rekening daarvan niet bij toekomstige generaties neer te leggen. Bovendien ligt de grond waarop we geland zijn bezaaid met obstakels die een overtuigend economisch herstel bemoeilijken. Het wereldwijde herstel boet aan kracht in, de Nederlandse overheid gaat bezuinigen en de blijvende onzekerheden maken dat de consument terughoudend is. Dit heeft tot gevolg dat de economische groei naar verwachting in 2011 vertraagt. Ook in de jaren erna is de groei naar schatting lager dan we gewend waren. Deze lagere groei zou wel eens een onderdeel kunnen zijn van een nieuwe realiteit. Door de krimp van de beroepsbevolking als gevolg van de vergrijzing krijgen we snel weer te maken met krapte op de arbeidsmarkt en is de potentiële economische groei lager. Deze lagere economische groei staat dan misschien in schril contrast met de hausse in de jaren voor de crisis, maar is wel langer vol te houden. In de jaren 2004-2008 groeide het BBP-volume gemiddeld met bijna 3% ten opzichte van een jaar eerder. De economie draaide toen overuren. De verwachte groei van gemiddeld 1½% in de periode 2012-2016 komt veel dichterbij de buurt van een houdbaar groeipad.

Tabel 5: Kerngegevens Nederland

<i>jaar op jaar mutatie in %</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012-2016</i>
Bruto Binnenlands Product	-3,9	1¼	1½	1½
Particuliere consumptie	-2,5	¼	½	¾
Overheidsuitgaven	3,7	½	¾	0
Private investeringen	-16,5	-5	2¾	3¾
Goederen- en dienstenuitvoer	-7,9	9½	4¾	4½
Goederen- en diensteninvoer	-8,5	10	3¾	4
Consumentenprijsindex	1,2	1¼	1¼	1½
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	4,9	5½	5¼	5½
Begrotingssaldo overheid (% BBP)	-5,4	-6	-4	-¾*
Overheidsschuld (% BBP)	60,8	65	66	65*
Saldo lopende rekening (% BBP)	3,4	5½	6½	7
Gemiddelde huizenprijsontwikkeling	-3,3	-2	-1	1¾
<i>* ultimo 2016</i>				
Bron: Reuters EcoWin, Rabobank				

1. Zie: Analyse economische effecten financieel kader, CPB Notitie, 27 september 2010